

CZU: 94:316.344.32(498.4)“1906/1914”

[https://doi.org/10.59295/sum4\(184\)2024_05](https://doi.org/10.59295/sum4(184)2024_05)

CONSTANTIN STERE ȘI INTELECTUALITATEA ROMÂNEASCĂ DIN TRANSILVANIA (1906-1914)

Maria Alexandra PANTEA,

Universitatea de Vest „Vasile Goldiș”, Arad, România

La începutul secolului al XX-lea Constantin Stere s-a remarcat ca un important om de cultură, care a activat și în plan politic. A înființat revista „Viața Românească” de la Iași, care a devenit una dintre cele mai importante publicații din epocă și prin intermediul căreia s-a răspândit în spațiul românesc curentul literar, social și politic fondat de el, poporanismul. Pentru a-și promova ideile a vizitat Ardealul încă din 1906 și a stabilit legături cu personalități precum Octavian Goga. Cunoscând bine realitățile din Transilvania și fiind susținut de Ion I.C. Brătianu și de regele Carol I, Stere a avut un rol important în criza politică din Transilvania, reușind în 1912 să restabilească pacea între membrii elitei politice și intelectuale românești ardeleni. Rolul său printre românii din Transilvania este reflectat în mai multe scrieri memorialistice din epocă, precum și în presa vremii.

Cuvinte-cheie: poporanism, cultură, politică, români, Transilvania.

CONSTANTIN STERE AND THE ROMANIAN INTELLECTUALITY FROM TRANSYLVANIA (1906-1914)

At the beginning of the 20th century, Constantin Stere stood out as an important man of culture, who was also active politically. He established the magazine „Viata Românească” from Iași, which became one of the most important publications of the era and through which the literary, social and political movement founded by him, Poporanism, spread throughout the Romanian space. To promote his ideas, he visited Transylvania as early as 1906 and established connections with personalities such as Octavian Goga. Knowing well the realities of Transylvania and being supported by Ion I.C. Brătianu and King Carol I, Stere had an important role in the political crisis in Transylvania, managing in 1912 to restore peace between the members of the Transylvanian Romanian political and intellectual elite. His role among the Romanians of Transylvania is reflected in several memoiristic writings of the era, as well as in the press of the time.

Keywords: poporanism, culture, politics, Romanians, Transylvania.

Introducere

Născut la Cerepcău, lângă Soroca, în 1 iunie 1865, Constantin Stere s-a remarcat la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX ca o personalitate complexă. Provenind dintr-o familie înstărită, a avut parte de o educație aleasă. În tinerețe a făcut parte din gruparea revoluționară rusă de orientare socialistă Narodnaya Volya, fiind arestat și exilat în Siberia între 1883 și 1891. A plecat în 1892 în România, unde a studiat dreptul la Universitatea din Iași și s-a apropiat de cercurile socialiștilor români. La începutul secolului al XX-lea a reușit să transforme aceste idei socialiste într-un nou curent cultural-politic, devenind o importantă personalitate a vieții cultural-politice din România și stabilind o serie de legături cu cei mai importanți lideri ai românilor din monarhia dualistă. Curentul cultural-politic inițiat de el a fost poporanismul, care se inspira din narodnicismul rus și susținea progresul țărănimii printr-o reformă agrară, dar și prin promovarea cooperăției, a culturalizării, acordarea dreptului de vot pentru țărani etc. Stere și-a promovat ideologia prin intermediul revistei „Viața românească”, lansată în 1906 și devenită în scurt timp una dintre cele mai prestigioase reviste culturale românești. Prin colaborarea sa cu unii intelectuali transilvăneni și prin răspândirea revistei sale și dincolo de munți, poporanismul a pătruns și în lumea românească din Transilvania.

Pentru a putea pune în practică aceste principii a intrat în Partidul Național Liberal. L-a ajutat pe Ionel Brătianu, viitor președinte al partidului și prim-ministru, să reînnoiască programul partidului, incluzând în el reforme în favoarea țăranilor.

Constantin Stere și românii din Transilvania

La începutul secolului al XX-lea Stere a descoperit o altă lume, cea a românilor din Transilvania și a stabilit legături cu cei mai importanți lideri. Acest lucru era posibil datorită ideilor poporaniste ale lui Stere, dar și a spiritului germanofil care îi apropia. Liderii românilor ardeleni erau germanofili datorită formării în cele mai importante universități din Europa Centrală și a modului în care se raportau la cultura germană, pe când politicianul basarabean era un antirus convins și susținea Tripla Alianță, devenind astfel un apropiat al regelui Carol. Prin unele articole Stere îi îndemna pe liderii românilor transilvăneni să „rămână pe linia politică tradițională” păstrându-și fidelitatea față de împăratul de la Viena. Acest gest al lui Stere apărea în 1908, atunci când în Transilvania erau organizate demonstrații prin care se cerea introducerea votului universal, iar „presa românească, în special «Tribuna» și «Lupta», au dat glas sentimentelor antihabsburgice” [1, p. 159].

Stere a fost și un adept al teoriei lui Aurel C. Popovici, care propunea transformarea vechii monarhii dualiste într-o federație statală, fapt ce l-a determinat pe intelectualul basarabean să afirme: „Și ca o ramură desprinsă dintre neamurile Apusului, am dorit totdeauna, dorim și astăzi cu toată puterea unui popor conștient de misiunea lui la „Porțile Orientului” ca Marea Austrie să ne servească de călăuză în calea noastră istorică și să cimenteze viața noastră politică, cu viața de stat a Apusului european. Dar astăzi aceasta nu mai e conditio sine qua non a propășirii noastre de neam și de stat” [2, p. XVII].

În 1906, după ce a fondat la Iași revista „Viața Românească”, Stere a călătorit în Ardeal pentru a-și promova noua revistă și ideologia și a găsi colaboratori. Noua revistă a avut un rol important în viața culturală, nu numai în România, ci și în rândurile românilor din monarhia dualistă, ajungând încă din momentul apariției în importante librării și biblioteci, dar și în mediul rural, fapt descoperit chiar de Stere în timpul vizitei făcute în 1906. Impresiile sale de călătorie au fost publicate în mai multe articole din revistă, apărute în perioada 1906-1907, dar și într-o broșură apărută în 1916 și intitulată sugestiv *Patru zile în Ardeal. Impresiuni fugitive*.

Potrivit relatărilor sale, Stere ajunge în Ardeal în mai 1906. Prima oprire o face la Sibiu pentru a-l cunoaște pe Octavian Goga și a-l convinge să publice în revista „Viața românească”. Era impresionat de poeziile lui Goga, care se afirma ca „poetul pătimirii noastre”, devenind un apărător al celor mulți și nevoiași.

În urma vizitei lui Stere la Sibiu a început o colaborare și chiar o prietenie între cei doi și putem constata că relațiile lui Stere cu „poetul ardelean, cu apropiatului și familia acestuia s-au perpetuat și au devenit foarte strânse în următorii ani” [3, p. 86]. În perioada care a urmat cei doi au ținut legătura prin corespondență. În 25 august 1906 Stere îi scrie lui Goga o scrisoare interesantă din care spicuiem: „simt o nostalgie a seninătății sufletești și mă gândesc tot mai mult la voi toți și la Ardeal, de acolo va fi scăparea”. Interesant e că precizează că împreună a fost cu Goga la Brătieni pentru a discuta „chestiunea cea mare a ziarului” și de atunci nu a mai discutat cu ei pentru că „trebuie pregătit terenul cu îngrijire și asta nu va fi cu puțință decât când voi sta astă iarnă la București”. Transmite salutări prietenilor de la Sibiu, amintind de coana Hortensia (viitoarea soție a lui Goga, fiica directorului Băncii Albina, Partenie Cosma), doamna Tăslăuanu, părintele Cristea, diaconul Tulbure, domnul Șchiopu și îl menționează și pe „barbarul Octav Tăslăuanu” [4, p. 309]. Mai anunță că în curând va veni din nou în Ardeal. În octombrie 1906 Stere era din nou la Sibiu, de data aceasta invitat de Octavian Goga la nunta sa. Amintim că tot la Sibiu în mai 1906, Stere l-a cunoscut și pe părintele Miron Cristea, viitor patriarh al României.

Tot în toamna anului 1906 Constantin Stere și Nicolae Iorga s-au deplasat la Brașov, fiind invitați de Andrei Bârseanu, care era proaspăt ales în funcția de președinte al Astrei. Interesantă este relatarea lui Onisifor Ghibu, martor al evenimentelor, care povestește că cei doi intelectuali din România nu își vorbeau, din cauza unei recenzii publicate de Stere în paginile revistei sale. Ajunși la Brașov, au fost nevoiți să participe amândoi la masa organizată de președintele Astrei, ocazie cu care relațiile dintre ei s-au reconciliat [5, p. 184-185].

Vizita lui Stere în Ardeal a dus la răspândirea ideilor sale și în aceste teritorii, dar și la stabilirea unor colaborări interesante. Vorbind de acest moment, intelectualul moldovean arată că încă din primul an de activitate a grupat în jurul revistei sale „colaboratori externi”, precum „cel mai talentat poet și cel mai vi-guros prozator al generație literare care se ridică atunci, Octavian Goga și Mihai Sadoveanu”. Mai arată că a avut „colaborări prețioase” și dintre liderii ardeleni, printre care îi nominalizează pe Octavian Goga și Aurel C. Popovici [6, p. 280-281].

Informații interesante despre acest moment ne oferă un alt contemporan al evenimentelor, Octavian Tăslăuanu. Susține că inițial Goga a apreciat activitatea intelectualului moldovean, dar i-a și criticat unele demersuri. Într-un articol publicat în revista „Lucașfărul” Goga anunță apariția noii reviste la Iași, susținând că prin aceasta apar „zorii unei vieți pe ale cărei flamuri stă scris poporanismul” [7, p. 212]. Intelectualul ardelean era nemulțumit de orientarea socialistă a unor intelectuali care activau în jurul lui Stere, mai ales Garabet Ibrăileanu. În acest context precizează: „nădăjduim că cei pocăiți de socialism și cosmopolitism, reîntorși pe calea dreptilor, care sunt grupați intim în jurul acestei reviste, vor rămâne credincioși noului crez, desăvârșindu-l și promovându-l în regiunile înstrăinate și idealiste”. Articolul nu a plăcut celor din redacția „Vieții Românești” și s-a născut o polemică, în urma căreia Garabet Ibrăileanu a formulat teoria estetică a poporanismului.

Tăslăuanu susține că, deși Goga era apreciat de Stere, numeroși intelectuali transilvăneni din jurul „Lucașfărului” nu susțineau gruparea de la Iași, pentru că „o știm susținută de o întreprindere evreiască cu trecut și prezent ticălos”, dar considerau totuși că este cea mai „apropiată de noi sufletește și cea mai înrudită cu sănătoasa direcție națională în literatură”. Totuși, analizând curente literare și culturale din Regat, Octavian Tăslăuanu susține că „alte vederi decât ale Semănătorismului în materie de literatură nu pot fi” [7, 223]. În anii care au urmat, din cauza atitudinii lui Tăslăuanu s-a ajuns și la alte neplăceri, care au culminat cu un conflict literar între „Lucașfărul” și „Viața românească”. Aceasta l-a revoltat pe Stere, care era mâhnit de comportamentul lui Tăslăuanu.

În mai 1906, Constantin Stere se deplasează de la Sibiu și la Arad, unde face cunoștință cu Ioan Russu-Sirianu, redactorul „Tribunei”, considerat în epocă drept unul dintre cele mai importante periodice românești din Transilvania. Tot în Arad, Stere avea să îi cunoască și pe Vasile Mangra și Roman Ciorogariu

Putem constata că la Arad Stere a fost bine primit, fiind impresionat de oamenii locului. Dacă cu cei de la „Lucașfărul” nu a putut colabora, arădenii s-au arătat mult mai deschiși spre colaborare. În perioada următoare putem constata că în paginile ziarului arădean au apărut atât articole semnate de Stere, cât și articole care prezintă viața și activitatea sa din România.

Analizând cele scrise chiar de Stere în urma acestei deplasări în Ardeal, putem constata că încă din 1906 intelectualul basarabean a căutat să stabilească prietenii și colaborări cu cele mai importante personalități ale românilor din monarhia dualistă, pentru a se impune ca specialistul Partidului Național Liberal în problema românilor transilvăneni.

Ca urmare a vizitei de la Arad, în paginile „Tribunei” au apărut date interesante, precum cele referitoare la activitatea lui Stere. În 1907 sunt paragrafe unde cei din redacția ziarului arădean anunță apariția revistei lui Stere și unele informații referitoare la conținut. Tot în „Tribuna” apar în 1908 date despre problemele sociale din România și despre poziția lui Stere în această privință. Se apreciază că discursurile rostite „în Camera României de dnii Vintilă Brătianu și C. Stere cu prilejul discuției asupra Casei Rurale, sunt înregistrate de presa română ca un adevărat eveniment. Amândoi acești reprezentanți viguroși ai generației mai tinere s-au distins printr-o expunere clară a ideilor democratice dela realizarea cărora așteaptă mărirea României. Dl Vintilă Brătianu a avut admirabile accente cu privire la concepția naționalismului, iar dl Stere a abordat cu un mare aparat științific chestia agrară și a făcut tabloul mizeriei țaranului român, arătând, în același timp, mijloacele de îndreptare” [8, p. 1].

Stere a colaborat cu cei din redacția „Tribunei” arădene într-o perioadă dificilă pentru societatea românească din monarhia dualistă, care era supusă unei dure politici de maghiarizare și deznaționalizare. Referindu-se la modul în care își concepea intelectualul moldovean scrierile, cei din redacția ziarului aveau să aprecieze că: „Articolul dlui. C. Stere, pe care l-am reprodus în „Tribuna”, a făcut o profundă impresie asupra noastră. Nu ne îndoim, că același efect l-a produs pretutindeni între români. Cu drept cuvânt. S-a scris mult despre cauza românească; cele mai strălucite condeie și capetele cele mai luminate au tratat din toate punctele de vedere chestia națională. Fără să aducem însă vre-o jignire cuiva, credem că putem spune: mai larg, cu mai multă claritate n-a tratat-o nimeni. Și scrie cu atâta sinceritate dar mai ales cu osebă căldură pentru toți românii, încât orice sentimente și orice mentalitate am avea în ce privește complexul acesta de chestii, după cetirea părerilor dlui Stere rămânem cu impresia, că avem a face cu un bărbat politic de înaltă valoare, cu un român de inimă, care e convins de ce spune și tocmai de aceea - convinge!” [9, p. 1]. Prin acest articol, Stere susținea ideea unei alianțe a României cu Austro-Ungaria, care să ajute la oprirea

expansionismului Rusiei. Aceeași idee, a apropierei României de „Apusul european”, care caută „forme tot mai superioare de viață socială” și tinde „spre un ideal de libertate, dreptate și demnitate omenească”, fiind opus față de „Orientul asiatic”, în care o castă lacomă oprimează mulțimea”, a apărut-o Stere și într-un discurs în Parlamentul de la București [10, p. 296].

Analizând presa și memorialistica epocii putem constata că în urma vizitei din 1906 colaborările dintre intelectualul basarabean și cei din Transilvania s-au intensificat, Stere devenind un adevărat reprezentant al românilor transilvăneni la București. Au urmat și alte vizite în Ardeal, precum cea din septembrie 1909, când Stere a fost invitat de Goga pentru a i se prezenta situația ziarului „Lupta” și a se găsi soluții pentru salvarea acestuia. Amintim că ziarul avea o datorie de 25.000 de coroane, care trebuia acoperită cât mai repede „prin revitalizarea publicației și schimbarea colectivului editorial”. Era momentul în care intelectualii ardeleni în frunte cu Goga apelau la Stere cu nădejdea ca acesta ar putea să îl convingă pe Ion I. C. Brătianu să acopere datoriile ziarului. Amintim că Goga s-a adresat liderului liberal, dar fără succes [11, p. 90-91]. Menționăm că încă din 1907 a existat o colaborare între cei din redacția ziarului și alți intelectuali din România. Potrivit celor relatate de Al. Vaida-Voevod, în 1907 era trimis la București Vasile Moldovean, în calitate de corespondent al ziarului, pentru a transmite „ceea ce află oficial de la Ministerul de Interne”. În timpul răscoalei țărănești din 1907 acesta a fost pe punctul de a fi expulzat. Interesant este că în contextul existent în România în paginile publicației transilvănene a apărut o nouă rubrică, „Noi vrem pământ”, unde C. Stere a trimis un articol semnat de N. Iorga care nu fusese acceptat pentru a fi publicat la București [12, p. 11].

Din corespondența bogată dintre Goga și Stere reiese cum au ajuns să fie publicate numeroase poezii scrise de primul în paginile revistei „Viața românească”, fapt ce l-a făcut cunoscut și apreciat pe poetul transilvănean și în România. În primul număr din ianuarie 1908 în revista de cultură de la Iași apăreau două poezii semnate de Octavian Goga. Interesantă este în acest sens o scrisoare trimisă de Stere în august 1908, unde acesta scrie: „te socotim achitat pentru cele două poezii publicate până acum de cei 300 de lei trimiși la Sibiu telefonic. Măine mă întorc la Iași și de nu ai fi trimis poezia pentru numărul 7 (ne trebuie foarte mult) te voi necăji iar cu telegrame” [13, p. 310]. Se mai vorbește și de o viitoare vizită la Brașov a lui Stere, care relatează că l-a contactat pe profesorul Nicolae Bogdan pentru ca acesta să se „îngrijească de locuință”, dar nu a primit nici un răspuns. Îi cere lui Goga să intervină prin cineva pe lângă profesorul brașovean pentru „adăpostirea” sa.

Punerea în practică a unor măsuri dure de maghiarizare de către autoritățile de la Budapesta a făcut ca românii să inițieze o serie de demersuri și să caute susținere și dincolo de Carpați. În acest context un rol important i-a revenit lui Constantin Stere. Potrivit lui Sever Stoica, în 1910 C. Stere s-a deplasat la Brașov, fiind trimisul regelui Carol I, pentru a-i convinge pe reprezentanții românilor de un posibil acord cu autoritățile maghiare, care era necesar pentru menținerea și consolidarea alianței dintre România și Austro-Ungaria. Iuliu Maniu s-a arătat sceptic cu privire la posibilitatea unei înțelegeri între fruntașii românilor ardeleni și conducătorii Ungariei, dar tratativele au avut loc. După cum presimțea Maniu, ele au eșuat [14, p. 60].

Fiind un bun cunoscător al intelectualității românești din Transilvania, dar și al societății transilvănene, „cercurile politice bucureștene l-au determinat pe Constantin Stere să medieze conflictul ivit și acesta a intrat încă din luna august 1911 în legătură cu conducerea P.N.R.-ului”. Putem constata că liderul basarabean a avut un rol important la începutul celui de al doilea deceniu al secolului al XX-lea, când s-a remarcat ca fiind atât omul de încredere al regelui Carol și al lui Ion I. C. Brătianu, cât și persoana potrivită „pentru aplanarea conflictului dintre tinerii oțeliți și conducerea PNR, care risca, prin turnura luată în decembrie 1911, să scindeze mișcarea națională” [15, p. 87]. Au urmat mai multe vizite în Transilvania, prin care Stere s-a implicat în rezolvarea conflictului personal dintre O. Goga și Al. Vaida-Voevod, fapt ce va marca și închiderea activității „Tribunei” și publicarea la Arad a unui singur ziar, „Românul” [15, p. 87], ca publicație oficială a Partidului Național Român.

Cum s-a ajuns aici? Ca urmare a tratativelor româno-maghiare, care nu se puteau concretiza din cauza radicalizării unor lideri ai românilor și a rezultatului alegerilor din 1910, au apărut mai multe probleme în rândul liderilor transilvăneni. Potrivit celor afirmate de Sever Bocu, care activa la „Tribuna”, ziarul „critica cu vehemență tratativele purtate de unii lideri ai mișcării naționale din Transilvania cu primul ministru maghiar, contele Tisza, considerând că ele contraveneau intereselor românilor”. Dar în același timp clasa

politică de la București avea alte interese. De aceea „urmărea cu îngrijorare aceste tratative de împăcare și dorea finalizarea lor cu succes, acuzând pe „tribuniști” de boicotarea lor. Regele Carol vroia să stingă cu orice preț focarul din Arad ” [16, p. 59-60].

Din cauza acestui conflict, declanșat între „tinerii oțeliți” grupați în jurul ziarului „Tribuna” și fruntașii Partidului Național Român, va apărea un nou ziar, „Românul”. Un rol important în publicarea acestuia i-a revenit lui Vasile Goldiș, care a acceptat ca redacția noului ziar să fie găzduită în casa sa. Încă din 1911 printre colaboratorii noului ziar găsim nume importante ale culturii române, precum de Ion Luca Caragiale, A. D. Xenopol și alții.

Conflictul declanșat la Arad în 1910 a luat amploare și a avut ecou atât la Budapesta, cât și la București. A determinat pe unii dintre intelectualii și politicienii de la București să trimită scrisori celor două redacții de la Arad prin care cereau să se ajungă la o înțelegere și să înceteze ostilitățile. Era perioada când numeroși intelectuali români se duelau în scris în paginile publicațiilor de la Arad și își căutau susținerea la diferiți politicieni din cele două capitale. Amintim că în a doua parte a anului 1911 Goga ajunge la București și discută cu mai mulți oameni politici. Întors acasă, le recomandă celor din redacția „Tribunei” mai multă prudență în polemica lor cu „Românul” și cere să nu se mai facă „aluzii la bani și subvențiile de dincolo de hotarele țării”, pentru că în România sunt temeri că se vor face „aluzii la sprijinul material acordat presei românești din Transilvania, cea ce în mod sigur ar fi declanșat noi intervenții din partea diplomațiilor austro-ungari acreditați la București” [17, p. 171].

Situația s-a înrăutățit în decembrie 1911 când printr-un articol publicat în paginile ziarului „Românul”, Al. Vaida-Voevod îl acuzase pe Goga că ar fi primit bani de la Kristóffy, ministrul de Interne din guvernul de la Budapesta. Ca urmare a acestui articol Goga este considerat de numeroși intelectuali români un trădător și apelează la Stere pentru a veni în Ardeal și a-l apăra de afirmațiile făcute de Vaida, care era susținut de cei din redacția noului ziar, în timp ce în jurul lui Goga s-au solidarizat cei din redacția Tribunei. Astfel conflictul lua amploare și putea determina o scindare a societății românești. În acest context Stere ajunge din nou în Transilvania, dar și la Budapesta, având împuternicire din partea clasei politice de la București pentru a împăca cele două tabere, dar și pentru a desființa „Tribuna”.

În 1912 Stere pleacă în Transilvania, o primă întâlnire având loc la Brașov, cu Iuliu Maniu și cu Alexandru Vaida-Voevod. Acolo intelectualul moldovean s-a angajat să facă „dovada materială despre nevinovăția lui Goga” [18, p. 142]. Au urmat alte discuții la Budapesta, unde Alexandru Vaida-Voevod era susținut de mai mulți intelectuali, printre care și Iuliu Maniu, iar Stere i-a chemat telegrafic pe cei de la „Tribuna”, care îl susțineau pe Goga. Din însemnările epocii reiese că „s-a făcut de Stere o anchetă, o ascultare de martori, o analiză a faptelor petrecute” [18, p. 143]. Potrivit lui Alexandru Vaida-Voevod, intelectualul basarabean nu a putut găsi argumente pentru nevinovăția lui Goga, așa cum au stabilit la Brașov, fapt ce va duce la dispariția „Tribunei”. Alexandru Vaida-Voevod avea să scrie: „Tribuna și-a sistat apariția conform angajamentului ce-l luase Stere față de mine” [18, p. 49] Același lider transilvănean avea să îl considere pe Stere drept „reprezentantul democrației radicale”, care însă a avut un rol important în 1912. Referindu-se la rolul lui Stere de mediator, Vaida apreciază că acesta a avut multă răbdare cu liderii românilor și „câteodată se lăsa răpit de izbucniri furioase, alerga de-a lungul odăii, strigând că va pleca acasă, că rezistența noastră e izvorâtă dintr-o aversiune nevrednică dintre frați” [18, p. 143].

Pentru că atât gruparea lui Goga, cât și cea a lui Alexandru Vaida-Voevod veneau cu numeroase argumente și nimeni nu dorea să cedeze, C. Stere a luat legătura cu ministrul Kristóffy, pe care îl cunoștea din alt context. Demnitarul maghiar a confirmat că a dat o sumă de bani, dar altei persoane, nu lui Goga, fiind înșelat. Ca urmare a discuției dintre Stere și Kristóffy s-a produs o împăcare între Vaida și Goga, marcată printr-o agapă la Budapesta, la sfârșitul lui ianuarie 1912.

În februarie 1912 Stere a venit la Arad pentru a se încheia înțelegerea între cele două grupări și a se pune în practică deciziile de la Budapesta. Informații interesante ne oferă profesorul Roman Ciorogariu, care arată că liderul basarabean, care venea ca prieten al lui Goga și al său, „avea însă misiunea de a stinge focarul primejdios da la Arad”, pentru că „Tribuna” nu făcea jocul regelui Carol. Potrivit lui Ciorogariu, Stere a ajuns la Arad când tribuniștii treceau printr-un moment dificil. Goga era în închisoare la Szeged, Nicolae Oncu era grav bolnav, fiind înlocuit și din funcția de director al Băncii Victoria, iar Sava Raicu era epuizat de aceste

lupte și dorea să nu apară probleme mai mari. În acest context, în februarie 1912 s-a perfectat o înțelegere negociată între Roman Ciorogariu și C. Stere. Se realiza o fuziune onorabilă între „Tribuna” și „Românul” în 22 februarie/5 martie. Vechiul ziar dispărea, iar unii intelectuali, adepți ai ideilor și valorilor tribuniste, intrau în Comitetul de conducere al Partidului Național Român. Este momentul în care ziarul „Românul” este recunoscut de toți fruntașii românilor de peste munți ca organ oficial al Partidului Național Român. Peste ani Roman Ciorogariu, ajuns episcop la Oradea, avea să scrie că în 1912 a dispărut „Tribuna”, dar nu și spiritul tribunist. considera că dispariția vechiului ziar a fost o necesitate, pentru că „solidaritatea partidului național era restabilită prin jertfa „Tribunei”. În ciuda celor oferite după terminarea conflictului, pentru unii intelectuali români din Transilvania „Tribuna” a rămas un simbol al „intransigenței luptei naționale” [19, p. 36].

În 22 februarie/5 martie 1912 la Arad s-a încheiat „Pacea lui Stere”, un moment de sărbătoare, dar mai ales de solidaritate pentru societatea românească, atât din monarhia dualistă, cât și din România. Într-o scrisoare trimisă lui Goga în 1912 Stere aprecia că încetarea conflictului dintre cele două grupări a dus la revenirea la starea de dinaintea acestuia, prin restabilirea unității și a disciplinei de partid. Stere se declara mulțumit că „pacea s-a încheiat, afirmându-se unitatea partidului și solidaritatea națională, mai cu seamă fiindcă astfel, din discuțiile noastre va dispărea nota de violență personală”. Mai declara că „o bucată de timp mă voi reculege și deci nu voi lua parte mai activ la luptele politice” [20, p. 36].

Stere a avut un rol foarte important în 1912 în societatea românească din Transilvania, dar prin acțiunea lui și-a dezamăgit o parte dintre vechii colaboratori. Sever Bocu, intelectual bănățean care activa în redacția „Tribunei”, avea să-i facă mai târziu un portret interesant, care reflecta schimbările prin care trecuse liderul basarabean: „Stere era un raționalist, un logician dublat de un mistic. Când venise din Rusia era un tolstoian până și în înfățișare, purta o barbă respectabilă lungă. Pe urmă la noi s-a europeanizat în gândire și stil” [21, p. 129].

În noiembrie 1912 Stere a publicat un articol în paginile ziarului „Românul”, intitulat sugestiv *Într-un ceas bun*, articol prin care scoate în evidență ideea conștiinței naționale a tuturor românilor. Subliniază că „românii de pe ambele laturi ale Carpaților parcă au ținut să dovedească că suntem, în ciuda destinului istoric, un singur popor care trăiește aceeași viață sufletească” [22, p. 118].

Anul 1914 a produs schimbări radicale în societatea românească, din cauza atentatului de la Sarajevo. După Consiliul de Coroană de la Sinaia, când s-a decis neutralitatea României, Stere, fiind un germanofil convins, era supărat că nu s-a acceptat intrarea în război de partea Puterilor Centrale, pentru eliberarea Basarabiei. Considera că prin neutralitate România va favoriza o victorie a Rusiei. Era deranjat de faptul că marea masă a populației din România era împotriva Austro-Ungariei. În acest context a publicat articolul intitulat *Jos Austria?* în ziarul „Universul” din 21 iulie 1914 și a propus liderului liberal Ion I. C. Brătianu să poarte discuții cu liderii românilor din Ardeal. Stere a ajuns din nou în Ardeal, dar nu s-a mai bucurat de succesul din trecut. Interesante sunt în acest sens însemnările lui Octavian Tăslăuanu, care arată că în anii neutralității Stere era trimisul lui Ionel Brătianu, venit să-i „îndemne pe românii din Ardeal ca să rămână credincioși monarhiei habsburgice și să lupte până la ultima picătură de sânge împotriva rușilor” [23, p. 667]. În vara anului 1914, în ciuda mobilizării masive, același discurs l-au avut și numeroși lideri ai românilor din monarhia dualistă, dând dovada loialității dinastice. Din toamna anului 1914 putem constata însă că liderii transilvăneni au acționat diferit și nu au mai susținut ideile lui Stere.

Concluzie

Acestea au fost principalele acțiuni ale lui Constantin Stere în Ardeal înainte de Marea Unire. Se poate spune că încă din 1906 Stere a căutat dinadins să dezvolte cât mai multe relații personale în Transilvania și în acest sens a stabilit contacte și legături cu fruntașii mai importanți din zonă. În unele momente Stere a avut un rol important și pentru liderii românilor din aceste teritorii, fapt pentru care unii l-au respectat, iar alții l-au considerat un oportunist, care dorea să-și asigure prin aceasta o poziție mai bună în Partidul Național Liberal, ca specialist în problema transilvană” [24, p. 86]. În ciuda acestor nuanțe Stere a fost important pentru fruntașii români ardeleni, care prin intermediul liderului basarabean au putut ajunge în diferite cercuri bucureștene încă înainte de declanșarea Primului Război Mondial, rezolvându-și astfel câteva probleme importante cu care se confruntau.

Referințe:

1. Liviu Maior. *Mișcarea națională românească din Transilvania 1900-1914*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1986.
2. Onisifor Ghibu, *De la Basarabia rusească la Basarabia românească*, Cluj, 1926.
3. Vlad Popovici, *Constantin Stere și medierea crizei Partidului Național Român (1911-1912)*. În: *Constantin Stere - prozator, publicist, jurist și om politic. 150 de ani de la naștere*, Editura Vasiliana '98, Iași, 2016.
4. *Octavian Goga în corespondență. Documente literare*, București, Editura Minerva, 1975.
5. Onisifor Ghibu. *Amintiri despre oameni pe care i-am cunoscut*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1974.
6. C. Stere. *Scrieri*, București, Editura Minerva, 1979.
7. Octavian Tăslăuanu. *Octavian Goga. Amintiri*, București, „Bucovina” I. E. Torouțiu, 1939.
8. *Tribuna*, nr. 33, 10/23 februarie 1908.
9. *Tribuna*, nr. 278, 14/27 decembrie 1908.
10. Sebastian-Dragoș Bunghez. *Parlamentul și politica externă a României (1899-1914)*, Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2018.
11. *Octavian Goga în corespondență*, vol. II, București, Editura Minerva, 1983.
12. Alexandru Vaida Voevod. *Memorii*, vol. IV, Cluj Napoca, Editura Dacia, 1994.
13. *Octavian Goga în corespondență. Documente literare*, București, Editura Minerva, 1975
14. Sever Stoica, *Iuliu Maniu*, Cluj, Institut de arte grafice. Tipografia Mayer, 1932.
15. Vlad POPOVICI, *Constantin Stere și medierea crizei Partidului Național Român (1911-1912)*. În: *Constantin Stere - prozator, publicist, jurist și om politic. 150 de ani de la naștere*, Editura Vasiliana '98, Iași, 2016.
16. Ioan Munteanu, Sever Bocu: 1874-1954 I. Timișoara:Editura Mirton, 1999 .
17. Liviu Maior. *Mișcarea națională românească din Transilvania 1900-1914*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1986.
18. Alexandru Vaida Voevod, *Memorii*, vol. I, Editura Dacia, Cluj, 1994.
19. Roman Ciorogariu, *Din trecutul revistelor și ziarelor de la noi. „Speranția” (1869), „Lumina” (1872), „Biserica și școala” (1887), „Tribuna” (1884-1912)*, Biblioteca ziaristică, 1934.
20. *Octavian Goga în corespondență. Documente literare*, București, Editura Minerva, 1975.
21. Sever Bocu. *Drumuri și răscruci. Memorii*, Timișoara, Editura Marineasa, 2005.
22. Ioan Godea. *Ziarul Românul din Arad 1911-1918*, Timișoara, Editura de Vest, 2001.
23. Octavian Tăslăuanu, *Spovedanii*, vol. I, Cluj Napoca, Ed. Argonaut, 2020.
24. Vlad Popovici. *Constantin Stere și medierea crizei Partidului Național Român (1911-1912)*. În: *Constantin Stere - prozator, publicist, jurist și om politic. 150 de ani de la naștere*, Editura Vasiliana '98, Iași, 2016.

Date despre autor:

Maria Alexandra PANTEA, muzeograf, Universitatea de Vest „Vasile Goldiș”, Arad, România.

ORCID: 0009-0001-4826-094X

E-mail: mariapantea82@gmail.com

Prezentat la 01.03.2024